

צריך (היינו המלך) ליטול בה רשות מבית דין הגדול אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת, אבל מלחמת רשות אינו מוציא את העם אלא על פי בית דין של שבעים ואחד (משנה ריש סנהדרין, והרמב"ם פרק ה, הל' ב ממלכים).

ויש לברר אם יש גיל מסוים לשירות הצבא — מאיזה גיל ישנה הסמכות לגייס, ועד איזה גבול שנים בזקנה ישנה הסמכות לגייס לצבא במלחמת מצוה. כן יש לברר אם כהנים ולוויים מגויסים לצבא, וכן דין נשים לגיוס לצבא, ולאיזה תפקידים ניתן לגייסן.

וכן יש לברר אם יש כח לראש ממשלה (שעומד כיום בענינים מעין אלה בסמכות המלך והשופט) לגייס ולכפות מלחמה אם לא ברור לו שינצח במלחמה. כן יש לברר באשר לאורים ותומים אם מעכב בהכרזת מלחמה, וכן מינוי כהן משוח מלחמה אם זה מעכב, ואם במלחמת מצוה צריכים משוח מלחמה. כל הפרטים האלה צריכים בירור. עוד דבר חשוב לברר עד איזה מספר אבידות בנפש יש כח למלכות להביא בחשבון בבואה לכפות מלחמה על העם.

א. גיל הגיוס

בפרשת במדבר א' ג': מבין עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא בישראל. וברש"י: מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבין עשרים. וברשב"ם: לפי שמעתה צריכים לארץ ישראל, בני עשרים ראויים לצאת בצבא המלחמה וכו'. מוכח מדבריהם שגם במלחמת מצוה לכתוב הארץ, יש לגייס לצבא רק מבין עשרים. ורבינו בחיי פרשת במדבר: מבין עשרים שנה ומעלה, לפי שאינו חזק כל כך למלחמה אלא מבין עשרים, וכמו שאמרו רז"ל: בן עשרים לרדוף. וכן ברמב"ן על התורה פסוק ב': בעבור שאינו חזק למלחמה פחות מעשרים, וכמו שאמרו בן עשרים לרדוף. אבל יתכן שיהיה פירוש כל יוצא צבא כל היוצאים להק בעדה, כי הנערים לא יקהלו בתוך העם, כי כל אסיפת עם תקרא צבא. וכן לצבא צבא בעבודת אוהל מועד וכו' עכ"ל. לפי הפירוש השני של הרמב"ן, כי כל אסיפת עם נקרא צבא אין ראיה על גיל הגיוס בצבא למלחמה (ועוד נדבר מזה להלן). וכן במדרש שמואל על מס' אבות (פרק ה') מביא עוד פעם דלכן לא היה יוצא למלחמה פחות מבין עשרים. שכיון שנשא בן י"ח (דבן י"ח לחופה) שנה ושמו שנת י"ט עם אשתו אשר לקח יכול לצאת למלחמה. וכוונתו דיש מצוה לשמח את אשתו שנה אחת כמבואר בתורה (פרשת כי תצא כ"ד) "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא וכו' נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח". לפיכך בשנת י"ט ישמח עם אשתו, ושנת כ' יצא לצבא למלחמה. לפי פירוש זה של המדרש שמואל. זהו רק במלחמת רשות, אבל מלחמת מצוה שהכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, יוצא גם פחות מעשרים, ואין בזה רק לפי ראות עיני קציני הצבא.

והנה אברבנאל על התורה פרשת במדבר כתב: והנה זכרה התורה כאן מבן עשרים שנה ומעלה ולא אמר עד בן ששים, לפי שהעיקר היה לחייב כל אדם בהיותו בן עשרים שנה שיצא לעזרת ה' בגבורים, ואין זה בסוף החלד כי אולי יהיה אדם בן ששים שנה שיהיה טוב והגון לצאת ולבא במלחמה כאחד הבחורים, ולכך זכרה התורה קצה החיוב לצאת מבן עשרים שנה ולא קצה השלילה מהיותו בן ששים, ואח"כ במקומו הראוי צותה התורה שלא יכריחו לצאת למלחמה כי אם עד ששים שנה, עכ"ל.

הנה באברבנאל כאן כמה חידושים. מה שאמר שהתורה לא חייבה לצאת למלחמה כי אם עד גיל ששים זה לא כתוב מפורש בתורה.

אלא שבספורנו (פרשת במדבר פרק א פסוק מה) כתב וז"ל: ויהיו כל פקודי, כל יוצאי צבא בישראל, ולא יתר על בן ששים שלא היה יוצא בצבא כמו שהזכירו ז"ל על יאיר בן מנשה וזולתו. ובלעדיהם עלה הסכום אל מה שכתוב אח"כ ע"כ. מה שהביא ראיה לדבריו ממה שאמרו על יאיר בן מנשה, כונתו לגמ' ב"ב קכ"א, ששם נאמר: אמר רב אחא בר יעקב לא נגזרה גזירה לא על פחות מבן עשרים ולא על יתר מבן ששים, לא על פחות מבן עשרים שנה, דכתיב "מבן עשרים שנה ומעלה", ולא על יתר מבן ששים גמר מעלה ומעלה מערכין, מה להלן יתר מבן ששים כפחות מבן כ', אף כאן יתר מבן ששים כפחות מבן עשרים, ומפורש שם שיאיר בן מנשה היה מהנכנסים לארץ, אבל זאת לא מבורר משם דיתר מששים שלא היה יוצא בצבא, ודבריו צ"ע. [עיי' דברים ב', י"ד-ט"ז, שעל "אנשי המלחמה" נגזרה הגזירה, והם תמו במדבר. ומכיון שלא נגזרה גזירה על יתר מבני ששים הרי שאינם בכלל אנשי מלחמה יוצאי צבא. וממה שיאיר בן מנשה למרות היותו למעלה מששים שנה מכל מקום השתתף במלחמה כמבואר בכתוב (במדבר ל"ב, מ"א) הרי יסוד לדברי האברבנאל שרשאי לצאת למלחמה ברצונו. (העורך).] אבל באברבנאל יש עוד חידוש, שלמעלה מששים פטורים מהצבא ואין לכפות עליהם, אבל מי שמרגיש שבכחו עוד להשתתף בצבא וללחום רשאי לעשות ולהתנדב לצבא.

והנה במדרש הגדול פרשה במדבר: מבן עשרים שנה. להוציא מי שהוא פחות מבן עשרים, כל יוצא צבא להוציא הזקנים והגרים והסומין שאינן ראויין למלחמה, ע"כ. ממעט כאן זקנים, אבל אינו מבורר מאיזה גיל נחשב לזקן שלא לצאת למלחמה.

ובספרי פרשה שופטים: הירא ורך לבב, ר' יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב, זה בן מ' שנה. ע"כ, ובזית רענן על הספרי כתב לפרש דברי הספרי: שהוא בן ארבעים שנה וס"ל דמארבעים שנה כבר הוא קרוב להיות רך לבב (וחולק על המגיהים בספרי "בן מלקות". דליתא דהא בגמ' סוטה אמרינן דאפילו מעבירה דרבנן נמי תוזר). ולכאורה נראה מהספרי דאחר ארבעים שנה שהוא רך

לכב כבר פסק החיוב מעבודת הצבא, אבל בפירוש המלבי"ם בהתורה והמצוה על הספרי נמחקה תיבת ארבעים ובמקומה נתקנה תיבת ששים. ולפי גרסתו משמע דהחיוב לשרת בצבא הוא עד שנת הששים (באותו הזמן הוא בגדר רך לכב ולא מתאים לפי טבעו לשרת בצבא).

ובמנחת חינוך (מצוה תקכ"ז) כתב: ועיין ברש"י בפירוש החומש במדבר א' פסוק ג', בד"ה כל יוצא צבא כתב: מגיד שאין יוצא פחות מבן עשרים עכ"ל, ונראה דבין למלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, וכעת לא ראיתי לרבנו הרמב"ם שיביב. יש עוד סוג מישאל הפטורים מגיוס חובה

והנה ישנם שפטורים מגיוס חובה במלחמת רשות כמבואר בתורה פרשת שופטים, אלה שחוזרים מעורכי המלחמה, כגון מי שבנה בית חדש ולא חנכו, ומי אשר נטע כרם ולא חללו, ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, הירא ורך לבב וכו', ובפרשת תצא "כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא נקי יהיה לביתו שנה את ושמח את אשתו אשר לקח" (והפרטים בסוטה פרק משוח מלחמה, וברמב"ם פרק ז' מהל' מלכים). אבל במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה, כמבואר במשנה סוטה מ"ד, וברמב"ם פרק ז'.

אבל ישנו סוג של בעלי מומין שלא יוצאין למלחמה, ויש לברר כל הפרטים בזה, בספרי פרשה שופטים: ר' יוסי הגלילי אומר מגין שלא יצא למלחמה עד שיהיו בו ידים ורגלים עינים ושיניים? ת"ל "לא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין שן בשן וכו' כי תצא למלחמה", ע"כ. וברש"י שם בפרשת שופטים: עין בעין שן בשן וכו' כי תצא למלחמה, סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה ע"כ.

ובמדרש הגדול דברים פרשת שופטים: ולא תחוס עיניך נפש בנפש עין בעין וגו', כי תצא למלחמה, מכאן היה ר' עקיבא אומר אין בעלי מומים יוצאים למלחמה ע"כ

המדרש כאן לא מפרט לנו איזה בעלי מומים פטורים מחובת צבא, רק בספרי מפרט את המומין, ושם נאמר הלכה זו מריה"ג וכאן משמו של ר"ע. והנה רש"י כתב מחוסר אבר אינו יוצא למלחמה, אך לפי המדרש הנ"ל לאו דוקא מחוסר אבר אלא כל בעל מום אינו יוצא למלחמה. ויש לחקור אם לימוד זה הוא רק במלחמת רשות, כי הפרשה במלחמת רשות מיירי או גם במלחמת מצוה.

והנה על הרמב"ם יש לתמוה על שהשמיט בחיבורו בהל' מלכים כשמדובר על אלה שמחזירין מעורכי המלחמה בפרק ז', ומפרט כל הפרטים, ולא הזכיר כלל שבעלי מומים פטורים ממלחמה. וכן שרק מבין עשרים יכולים לכפות ולא לפני זה, ולא אחרי ששים, וכן מה שכתוב מפורש שזקנה פוטרת אותו מעבודת

הצבא. וראיתי אח"כ בספר דברי שאול, של הגאון ר' שאול נאטאנזהן, מביא בפרשת שופטים: "מי האיש הירא ורך לבב" – בילקוט זה בן ארבעים שנה, והוא תמוה, והאיר ה' עיני ומצאתי בספר מגיד משרים המיוחס להבית יוסף שכתב בפרשת ויקהל דלאחר ארבעים שנה מתחילין ימי זקנה, ומן הדין שלא יהא מועיל תשובה, דלאו בתקפיה הוא כמו מקודם ואינו באותו פרק, ולפי זה זהו שכתוב מי האיש הירא, והיינו שירא מעבירות, וזהו שאמר שהוא בן ארבעים שנה, ע"כ דבריו. ולפי זה זקנה, שנאמר במדרש הגדול שאין עליו חובת עבודת הצבא ^{הוא} בן ארבעים. והבאנו לעיל גירסת הספרי בהתורה והמצוה שהוא בן ששים. אבל הרמב"ם השמיט כל זה לא על זקנה, ולא על תחילת שנותיו של בן ישראל להתגייס לצבא, כמו שהעיר כבר המנחת חינוך, וגם לא על מומים שהובא בספרי שאין חיוב עליו להתגייס, וצ"ע על השמטות אלה בדברי הרמב"ם.

והנה במסכת קידושין דף ע"ו ע"ב: אמר רב יהודה אמר שמואל בחיילות של בית דוג אמר רב יוסף מאי קרא "והתיחשם בצבא במלחמה", וטעמא מאי? אמר רב יהודה אמר רב כדי שתהא זכותן וזכות אביהם מסעייתן וכו'. וברש"י: בחיילות של בית דוד שהיו באים בחלוקה חדש בחדש וחוזרין חלילה, והוא לשון איסטרטיא, וכותבין בשמות משפחת פלוני ופלוני בחדש פלוני, והיו זהירין ליחסן מכל מום כדמפרש שתסייעם זכות אבותם במלחמה ע"כ. ולכאורה נראה מדברי רש"י דרך בחיילות של בית דוד היו זהירין מכל מום, ולא יוצאי צבא בישראל, וזה נגד הספר ומדרש הגדול.

ובהתורה והמצוה פרשה שופטים ד"ה כי תצא למלחמה כתב בסוף דבריו, ויוכל להיות שמוסב גם על מה שאמר ר' יוסי הגלילי בסי' הקודם שחסר עין או שן לא יצא למלחמה שגם זה אינו נוהג במלחמת חובה. עכ"ל. כבר הזכרנו סברא זו לעיל.

ג. בענין אורים ותומים במלחמה, ודברי הרמב"ן בזה

הרמב"ן על ספר המצות להרמב"ם, השגות הרמב"ן (במנין ל"ת מצוה י"ז) העיר על הרמב"ם וזה לשונו: ויש לי ענין מצות מסתפק עלי, והוא שיראה לי שמצוה על המלך או על השופט ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצוה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בענין זה. והוא אמרו יתעלה "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה'", על פיו יצאו ועל פיו יבאו, הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה", יצוה ביהושע שהוא המושל הראשון אשר הוא פקיד על העדה שישאל באורים ותומים ועל משפטים יוציאם ויביאם, וכן בכל השופטים והמלכים, וכן אמרו בגמ' ברכות (דף ג ע"ב) ובסנהדרין (דף טז) כשהיה דוד המלך מצוה לכו ופשטו ידיכם בגדוד